

Snezhanka Dobрева Georgieva

(Bulgaria, Shumen, Konstantin Preslavsky University of Shumen)

The Literary-historical and Receptive-hermeneutic Study in the Context of Modern Literary Science

(Tsvetana Georgieva. *The Literary Secession: Bulgarian Belle Époque*, 2022)

Abstract: *The Literary Secession: Bulgarian Belle Époque* is the first monographic literary study of Bulgarian Decorativism (early 20th century). The author goes beyond ethno-literary centrism and discusses the phenomenon of Bulgarian Secession in its points of contact with the European context. The study does not refer to personalities alone: motifs, artistic concepts and fundamental philosophical views of the literary era are brought into focus, along with major notions of art shared by Bulgarian authors, whose exquisitely artistic works belonged to the golden Belle Époque.

Снежанка Добрева Георгиева

(България, Шумен, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“)

Историколитературното и рецептивно-херменевтично изследване в контекста на съвременната литературна наука

(Цветана Георгиева „Литературният сецесион: българската Belle Époque“, 2022)

„Литературният сецесион: българската Belle Époque“ е първото по рода си монографично литературоведско изследване върху българския декоративизъм (началото на 20. век). Авторката излиза отвъд етнолитературния центризъм, показвайки феномена на българския сецесион в контактните му точки с европейския контекст. Изследването не визира единствено персоналиите – открити са мотиви, художествени похвати и основни философски възгледи на литературната епоха, както и водещи концепции за изкуството, споделяни от българските автори, чиито високохудожествени текстове принадлежат на златната Belle Époque.

В изследването е посочено, че за българското литературознание историкокултурната преценка на периода Fin-de-siecle и на сецесиона практически започва едва в епохата на постсоциализма и постмодерната култура. Дори в Германия, където стилът е представян с ярка архитектура и където се оформя отделно направление в литературата (Jugendstil), публикуват се програмни статии, издават се списания, изучаването (историкокултурно и теоретично) на литературния сецесион започва едва през 70-те години на 20. век.

По мнението на Цветана Георгиева, отложеното изучаване на литературния сецесион у нас се дължи в неотдавнашното минало на идеологически причини: десетилетия наред модернизмът е бил определян от социалистическото литературознание като упадъчен, несоциален – предназначен за елита, или въобще е бил премълчаван; по такъв начин е бил заличен интересът и към представителите на литературния сецесион (Николай Райнов, Емануил Попдимитров и на редица други автори от периода).

По-важната причина за този по-късно проявен интерес обаче, според авторката, е силната фиксация на българското литературознание от последните три десетилетия на 20. век върху руската литературоведска мисъл, която разглежда периодите и направленията в литературата като развиващи се по хегелиански модел, и представя поетическия език като постъпателно разгръщаща се „историческа поетика“ (или история на поетическия език). Плод на такова схващане например през последните десетилетия у нас е тезата за „авторите на канона (водещите) и периферните автори“. Тя отбелязва, че подобен подход към литературната история и литературознанието напълно работи по отношение на руската литературна картина, но може би внимателно трябва да бъде прилаган към българската. И изтъква следните два аргумента: българският литературен модернизъм не се развива по схемата `център – периферия` и българската литературна идентичност се препотвърждава най-вече през възпитаниците на модерната европейска културна среда (Виена, Италия, Германия, Париж), които създават същинския текстови корпус на нашия литературен модернизъм. Колкото и да бъдат провиждани – в началото на 20. век у нас липсват школи и направления, липсва и подобно постъпателно развитие на литературния процес, както в онези страни, в които литературата не е изпитвала паузи в историческото си развитие.

Казаното за ситуацията от края на 19-ти и началото на 20. век авторката препотвърждава със статия, публикувана в сп. „Искра“ (1896), превод от френското списание „Revue de Paris“, със заглавие „Днешната италианска литература според Уго Одети“. В нея италианският литературовед Одети обобщава, че на практика в края на 19. век не съществува италианска литература, подчинена на определен литературен център; от десетките италиански автори *всеки пише по индивидуален маниер*, без да се вмества в някаква школа или направление. Оказва се, че в италианската литература на модернизма от краевековието също не работи конструкцията `център – периферия`, `централни творчески фигури – второстепенни писатели и подражатели`. А този текст на Одети съответства на наблюденията в обзорните студии на Алберт Гечев, Никола Атанасов, Божан Ангелов върху българския литературен процес от първата половина на 20. век. Действително самите автори от края на 19-ти и началото на 20. век у нас се делят, по единствената за оня момент линия, на „позитивисти“ и „модерни“.

Цветана Георгиева развива също така идеята си за „препотвърждаването на българската литературна идентичност през възпитаниците на модерната европейска култура (от Виена, Италия, Германия, Париж)“. Според нея българското литературознание е приело, че по-голямата част от българската литература в периода откъм 1890 докъм 1930 г. не може да бъде тълкувана без полагането ѝ в контекстите на чуждите (западно-европейските, руската и другите славянски) литератури, т.е. тя е поставена между понятията „чуждо влияние“ и „свое развитие“ (Светлозар Игов и Боян Ничев говорят за една „национална рецептивна култура“ и за „обобщаваща формула за модернизма и символизма в южнославянските литератури“, съответна на европейския литературен развой от края на 19-ти и началото на 20. Век – схващания, които, разбира се, имат своите основания).

Но така посочените „трансплантация на новоевропейски литературни парадигми“ (Игов) и „синхронизацията на литературното развитие на славянския Юг с европейския литературен развой“ (Ничев), изследователката се опитва да преподреди с фокус върху феномена „българска литературна ситуация от краевековието“. По такъв начин тя избягва комплексизиращото ценностно натоварване `изток – запад`, `свое – чуждо`, `важно – незначително`. Същевременно Ц. Георгиева изказва ценното схващане, че е необходимо да се излезе отвъд българския етнолитературен центризм и отвъд желанието да се мери непременно с тясно българска мерна единица. Според нея, думата *вли-*

яние също е доста дискредитирана в съвременното мислене. Цветана Георгиева преосмисля концепта „влияния от Европа“, предлагайки да се мисли за *естествен процес на възприемане в съзнанието на българския творец на чужди културни матрици и претворяването им в собствения национален културен език*. Случва се така, че българските рецепienti на европейския модернизъм веднага заговорват на чуждите културни езици – без да са подготвени и без да са познавали дълбоко чуждите литературни традиции, без да са имали своя български литературнокритически опит от Новото време до края на 19. век, който да бъде надграждан и на който да се опират.

Цв. Георгиева използва достатъчно широка палитра от историколитературни, рецептивно-херменевтични и теоретични материали в областта на културата: над 560 библиографични единици, състоящи се от извори, монографични изследвания, студии и статии, енциклопедии и електронни ресурси на български, руски, немски, украински и английски език.

В българската литературна наука липсва цялостно изследване върху българския литературен сецесион и именно такава е „Литературният сецесион: българската Belle Époque“. И не става въпрос за употребата на термина сецесион/декоративизъм, която се наблюдава още в началото на века и след това през 70-те години на 20. век. А за намерението да бъдат обхванати границите на стила в българската литературна ситуация от края на 19-ти и началото на 20. век и конкретните му прояви сред автори и литературни творби. Такъв опит да се говори и пише за сецесиона, като за по-обща проява на този стил в рамките на Модернизма, представляваше също иницираната от Цветана Георгиева (в качеството ѝ на лектор в Киевския национален университет „Тарас Шевченко“) международна научна конференция „Сецесион/Модерн в София и Киев: европейски контекст“, проведена през 2019 г. Книгата „Литературният сецесион: българската Belle Époque“ започва да се конструира още тогава (към днешно време авторката е публикувала електронно части от монографията си).

Необходимо е да бъде отбелязана също една от основните иновативни находки на Цветана Георгиева в нейното изследване – без да е бил прогласяван с манифести и програми, сецесионът се явява пред българската публика като семантика и прагматика – и това става именно със списанието на Павел Геннадиев, Симеон Радев и Александър Балабанов „Художник“ (1905–1909). Изследователката посочва и илюстрира в приложението на книгата си десетките заемки в „Художник“ на илюстрации (живопис и графики), винетки, идеи за рубрики, критически текстове, поезия и проза, концептуално близки, а понякога и препечатани от списанията *Pan*, *Jugend* и австрийското *Ver Sacrum*, т.е. от списанията на германския югендстил и Виенския сецесион. Затова в големата си част именно „Художник“ дава възможност да се изявяват поетите със сецесионен изказ от онова време; сецесионна е била концепцията на списанието и нагласата на неговите редактори.

В предлаганото изследване Цветана Георгиева прави опит да пресъздаде картината на свързаност между концепти, имена, рецепции и художествени творби на български автори и европейски образци на сецесиона в различните му национални разновидности. Основавайки се на мисълта, че сецесионът е стил, който обхваща определени общи за всички изкуства от *Fin-de-siecle* – било то пространствени или темпорални – мотиви, тип герои и поетика.

Казано по-конкретно, в частта за Емануил Попдимитров се подчертава, че той е създал колекция от уникални за българската поезия декоративни интерпретации на флорални мотиви през своя ранен творчески период (1907–1912 г.). Десетки негови стихотворения са посветени на темите: рай и Едем, килим – губер от цветя, видове цветя, гирлянди, цветя и жени, декоративни ландшафти (на земята, морето и небето). В подоб-

на образност се усеща сходство с мотиви и теми, характерни за М. Метерлинк, Х. Обрист, Е. Х. Хекел, А. Муха и О. Редон. Декоративните картини са предадени в разнообразна цветна палитра, с метафори от диапазона на светлината, скъпоценните камъни, благородните метали – като цяло похвати на сецесиона/ар нуво/декоративизма; един стил на писане, който освен това пресъздава и ефекта на синестезията.

Чавдар Мутафов, който създава своите разкази в различни стилове (вкл. дадаизъм и абсолютна проза), пише и в сецесион. Изследователката се опира на два негови текста, които анализира като парадигматични за сецесионните текстове на писателя от сборника му „Технически разкази“. В частта за Мутафов Георгиева подчертава общите места с поетиката на Jugendstil, Франк Ведекинд и Василий Кандински, акцентира върху декоративната геометрично-хроматична стилистика на българския писател. Тезата за декоративизма у Мутафов е потвърдена с анализ на статии от самия писател, посветени на живописиста и театъра.

В текста за „Змейова сватба“ на Петко Ю. Тодоров авторката се насочва специално към типологическите сходства на сецесионно-декоративни мотиви и техники между пиесите на Тодоров и на Леся Украинка („Горска песен“). Открити са интерпретациите на темата за Жената и Мъжа и в двете творби, функциите на фолклорната образност (самодива, русалка, змей). Посочени са топосите на сецесионното (в украинското литературознание „неоромантичното“), като езерото и пещерата. Очертани са елементи от поетиката на „естетизма“.

В анализа на три творби от „Сън за щастие“ на Пенчо Славейков, изследователката откроява връзката на българския творец с Х. Хайне и Я. Врхлицки. Неоромантичните (или още декоративистичните) детайли, които формират емоционалния модус в посочената сбирка на Славейков, са милувката, усмивката, целувката, олфакторната образност (ароматите), съчетани с декоративните детайли ръце, сълзи, капки, крива линия (вълна), често срещани в кратките му лирически творби.

Сюжетът „Саломе“ (анализиран от Георгиева още в книгата ѝ от 2005 г., „Евангелието в литературата на българския модернизъм“) в настоящото изследване е разгледан основно през едноименната сецесионна творба на Николай Райнов. Тук тя представя за фон матрицата на естетизма, заложената от Оскар Уайлд и подчертава отделни сецесионни детайли у Райнов, каквито са изображението на танца и на Жената-змия. Направени са паралели с творби на Алфонс Муха, Густав Моро, Фон Щук и други представители на сецесиона в живописиста, в която сюжетът Саломе е също често интерпретиран. Сюжета Саломе пресъздават отчасти със сецесионни похвати също Теодор Траянов, Иван Грозев, Людмил Стоянов и Христо Казанджиев.

Боян Дановски е разгледан в монографията във връзка с Liberty стил и Габриеле Д'Анунцио. Тук е намерил място анализът на мотива за куклата – новаторски за българската литературна традиция. Подчертана е също ролята на хроматичния код на сецесионното в кратките драматургични формати.

Частта за Николай Райнов в изследването е посветена най-вече на египетските мотиви в творчеството на писателя. Специален предмет на анализ са образите на Жената и Двойника у Райнов. Соларната символика е разгледана в аналогии с поезията на Балмонт. Акцентирани са образите пеперуда, пчела, вегетация, характерни за сецесиона.

Илюминативните и соларни декорации (включващи характерните за сецесиона благородни метали злато и сребро) са анализирани в текстове от лириката на Иван Грозев. А живописните екфрази, като типична за периода жанрова иновация, са анализирани с оглед на творби на Йордан Йовков.

Темата за музиката и музиканта в сецесионно-декоративното Цветана Георгиева разглежда в малко по-широк контекст, доколкото тази тема е съществена за немскоезичната литература, има отношение към сецесионно-декоративното (линията Х. Хайне, Е.Т.А. Хофман, Фр. Ницше и Р. Вагнер, Т. Ман) и се интерпретира от българските автори. Представени са музикални екфрази от сп. „Художник“, Ч. Мутафов, Й. Йовков, Пенчо Славейков, Т. Траянов, Кирил Христов, Св. Димитров (Змей Горянин), Теодор Траянов.

Предлаганата монография „Литературният сецесион: българската Belle Époque“ на Цветана Георгиева диалогизира с установените в българската литературна наука постановки, като: „канонична – неканонична“ литература, „център – периферия“, терминът „влияние, (повлияни)“, и представя едно историколитературно и херменевтично изследване върху литературния сецесионно-декоративен стил от края на 19-ти и началото на 20. век. Тоталното изкуство на сецесиона навлиза в България през архитектурата, живописата, литературата и приложните изкуства. Монографията утвърждава, че основна заслуга за разпространяването на сецесион в българския литературен живот има сп. „Художник“, което пряко транслира идеите на немския югендстил и Виенския сецесион. Както утвърждава изследователката

Чрез творбите на българските интелектуалци, получили образованието си в Европа, в нашата култура се осъществява не само трансфер на европейска духовност и ценности, а и един удивителен културен скок, такъв какъвто не е наблюдаван никога повече в новата българска културна история. Извършва се прераждане, метаморфоза – това, за което мечтаят теософи и последователи на духовните движения в България. Българските творци не „догонват“ европейските, те се заявяват адекватно със стойностни и високо художествени текстове. Макар че по-късно, по политически причини, представителите на сецесиона са били изтласкани в периферията и забравени десетилетия наред. А и никой сецесионист не остава такъв до края на живота си; така е и със сецесиона, и с другите модерни течения на 20. век. Но днес, един век след това, има огромен интерес към епохата и сецесиона.

ЛИТЕРАТУРА

Цветана Георгиева 2022: *Цветана Георгиева*. Литературният сецесион: българската Belle Époque. София: Librum, 407 с. ISBN: 978-619-91934-5-7 (Tsvetana Georgieva 2022: *Tsvetana Georgieva*. Literaturniyat setsesion: balgarskata Belle Époque. Sofia: Librum, 407 p. ISBN: 978-619-91934-5-7).